

GLOBAL AKADEMİ KONUŞMALARI

<https://www.globacademy.org/global-akademi-konusmalari-2/global-akademi-konusmalari-seminerler/>

No. 5, KASIM 2020

Global Academy

COVID-19, Barış ve Çatışma

Dr. Cihan Dizdaroğlu

Coventry University & Kadir Has Üniversitesi
cihandizdaroglu@hotmail.com

COVID-19, BARIŞ VE ÇATIŞMA

Cihan Dizdaroğlu, Dr.
Coventry University & Kadir Has Üniversitesi

ÖZET

Tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 ülkelerin sağlık sistemleri başta olmak üzere, ulusal, bölgesel ve uluslararası boyutta ekonomik, sosyal ve güvenlik sorunlarını da beraberinde getirdi. Özellikle gelişmiş ülkelerin tamamının tüm bu sorunları ilk elden deneyimlemesi sorunun daha görünür hale gelmesini sağladı. Gelişmiş ülkelerin tamamı bu sorunlarla kendi başlarına mücadele etmeye çalışırken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile çatışma bölgelerinde yaşanan/yaşanacak durum görmezden gelindi. Böylesi bir ortamda, gelişmiş ülkelerin dahi virüsün yayılımı ve etkileriyle mücadele konusundaki çaresizliği düşünüldüğünde, sağlık sistemi yetersiz olan, ekonomisi kırılgan durumdaki az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile halihazırda çatışmanın devam ettiği ülkelerdeki durumun vahameti daha net anlaşılabilir. Gelişmiş ülkelerde dahi açıklanan vaka sayılarına güven duyulmazken, çatışmadan etkilenmiş ülkelerde pandeminin etkisini tam olarak anlayabilmek zor gözükmektedir. Örneğin, uzunca bir süredir çatışmaların devam ettiği Suriye, Yemen ve Libya gibi ülkelerde çatışmanın yarattığı yıkıma ek olarak pandeminin yaratacağı yeni sorunlar bu ülkelerdeki durumu daha da karmaşık hale getirmektedir.

Her ne kadar enfekte olan veya hayatını kaybeden kişiler üzerinden pandeminin farklı alanlarda yarattığı etkileri tartışmaya devam etsek de, dünya çapında “resmi olarak sunulan verilerin aslında şu aşamada buzdağının sadece görünen kısmı”nı oluşturduğunu söyleyebilmek mümkündür. Bu değerlendirme notu, söz konusu karamsar tabloyu göz önünde bulundurarak, COVID-19 pandemisinin barış ve çatışmaya yönelik etkilerini az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile çatışma bölgeleri başta olmak üzere, gençler, kadınlar ve çocuklar ile sığınmacı ve göçmenler özelinde incelemektedir. Çalışmanın sonunda ise bu etkilerin giderilebilmesine yönelik atılabilecek önlemlere değinilmektedir.

ATIF İÇİN: Dizdaroğlu, Cihan, “COVID-19, Barış ve Çatışma”, *Global Akademi Konuşmaları Serisi* (İstanbul: Global Akademi ve Uluslararası İlişkiler Konseyi), No.5, Kasım 2020, https://www.globacademy.org/wp-content/uploads/2021/11/CDizdaroğlu_BarışÇatışma_v.2.pdf

DOI: 10.13140/RG.2.2.33129.11367

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü'nün (*World Health Organization*, WHO) 11 Mart 2020'de koronavirüsü (COVID-19) pandemi olarak tanımlamasından, raporun yazıldığı Ekim 2020 sonuna kadar geçen sürede dünya üzerinde 46 milyon kişi virüsten enfekte olurken, yaklaşık 1,2 milyon kişi de hayatını kaybetti.¹ Tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 ülkelerin sağlık sistemleri başta olmak üzere, ulusal, bölgesel ve uluslararası boyutta ekonomik, sosyal ve güvenlik sorunlarını da beraberinde getirdi. Özellikle gelişmiş ülkelerin tamamının tüm bu sorunları ilk elden deneyimlemesi sorunun daha görünür hale gelmesini sağladı. Pandeminin ilk aylarından başlayarak ülkeler, uluslararası alanda işbirliği yoluna gitmekten ziyade, ulusal çapta mücadeleyi önceleyen stratejilere başvurdu. Özellikle gelişmiş ülkelerin tamamı bu sorunlarla kendi başlarına mücadele etmeye çalışırken, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile çatışma bölgelerinde yaşanan/yaşanacak durum görmezden gelindi. Böylesi bir ortamda Birleşmiş Milletler (BM) Genel Sekreteri António Guterres, 23 Mart 2020'de küresel ateşkes çağrısı yaparak, "virüsün şiddeti karşısında savaşın manasızlığını vurgulayarak", tüm dünyanın beraberce "hayatımızın gerçek mücadelesi" olarak nitelendirdiği COVID-19'a odaklanması gerekliliğine vurgu yaptı.² Benzer şekilde pandemi nedeniyle kadınlar, çocuklar, gençler, engelliler, göçmenler ve yerlerinden edilmiş

kişiler vb. korunmasız durumda olan bireylerin daha büyük bir bedel ödediğini vurguladı.

Gelişmiş ülkelerin dahi virüsün yayılımı ve etkileriyle mücadele konusundaki çaresizliği düşünüldüğünde, sağlık sistemi yetersiz olan, ekonomisi kırılgan durumdaki az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler ile halihazırda çatışmanın devam ettiği ülkelerdeki durumun vahameti daha net anlaşılabilir. Örneğin, uzunca bir süredir çatışmaların devam ettiği Suriye, Yemen ve Libya gibi ülkelerde çatışmanın yarattığı yıkıma ek olarak pandeminin yaratacağı yeni sorunlar bu ülkelerdeki durumu daha da karmaşık hale getirmektedir. Gelişmiş ülkelerde dahi açıklanan vaka sayılarına güven duyulmazken, çatışmadan etkilenmiş ülkelerde pandeminin etkisini tam olarak anlayabilmek zor görülmektedir. Özellikle Yemen'de beş yılı aşkın süredir devam eden savaş on milyonlarca insanın hayatını alt üst etmişken, Yemen'in teyit edilen COVID-19 vaka sayısının iki bin olarak açıklanması gerçekliği yansıtmamaktadır. Nitekim BM Genel Sekreteri Guterres'in BM Genel Kurulu'na hitaben yaptığı konuşmasında ifade ettiği üzere, uzmanlar Yemen'de halihazırda bir milyona yakın vaka olabileceği uyarısı yapmaktadır.³

Her ne kadar enfekte olan veya hayatını kaybeden kişiler üzerinden pandeminin farklı alanlarda yarattığı etkileri tartışmaya devam etsek de, dünya çapında "resmi olarak sunulan verilerin aslında şu aşamada buzdağının sadece görünen kısmı"nı oluşturduğunu söyleyebilmek mümkündür.⁴ Bu değerlendirme notu, söz konusu

¹ Dünya Sağlık Örgütü COVID-19 istatistikleri, <https://covid19.who.int>.

² "Secretary-General's Appeal for Global Ceasefire", *United Nations Secretary-General*, 23 Mart 2020, <https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2020-03-23/secretary-generals-appeal-for-global-ceasefire>.

³ "Tens of millions of Yemenis' devastated by unabated war and COVID-19", *UN News*, 17 Eylül 2020, <https://news.un.org/en/story/2020/09/1072692>.

⁴ Alpaslan Özerdem, Global Akademi Konuşmaları, 22 Ekim 2020, <http://www.uikglobalacademy.com/tr/podcasts/>.

karamsar tabloyu göz önünde bulundurarak, COVID-19 pandemisinin barış ve çatışmaya yönelik etkilerini az geliştirmiş ve geliştirmekte olan ülkeler ile çatışma bölgeleri başta olmak üzere, gençler, kadınlar ve çocuklar ile sığınmacı ve göçmenler özelinde incelemektedir. Çalışmanın sonunda ise bu etkilerin giderilebilmesine yönelik atılabilecek önlemlere değinilmektedir.

COVID-19 Pandemisinin Etkileri

Pandeminin küresel düzeyde yarattığı etkiler düşünüldüğünde, barış ve çatışma konularının da bu etkiden muaf olmadığı aşîkardır. Özellikle pandeminin kırılgan durumdaki ülkelerdeki fay hatlarını tetikleme, daha fazla kaos ortamı yaratma ve bu bölgelerdeki çatışma çözümü yönündeki girişimlere darbe vurma potansiyeli bulunmaktadır. Güven artırıcı önlemler ve diyalogun kritik önemde olduğu çatışma veya çatışmadan etkilenmiş bölgelerde tarafların pandemiye kullanarak bu girişimleri durdurması riskinin yanı sıra, uluslararası dolaşımın durma noktasına geldiği bir ortamda uluslararası kriz yönetimi ve çatışma çözümü mekanizmaları da ciddi yara almıştır.⁵ Özellikle BM'nin öncülüğünde yürütölen barışı koruma operasyonlarını (*peace-keeping operations*) yürütmenin fiziki olarak zorlaştığı alanlarda daha da zora girmiştir. Gelişmiş ölkelerin kendilerini doğrudan etkileyen sorunlarla mücadele ettiğı ortamda oluşun güç boşluklarının da bu

dönemde kazanım elde etmek isteyen aktörlerin girişimlerine hız verirken, çatışma riskini daha çok arttırmıştır. Normal zamanlarda dahi dünya üzerindeki çatışmaların hız kesmeden devam ettiğı düşünöldüğünde, BM Genel Sekreteri Guterres'in küresel düzeyde bir ateşkes çağrısında bulunması durumun ciddiyetini göstermesi bakımından önemlidir. Söz konusu çağrı uluslararası arenada 171 ölk,⁶ 200'ün üzerinde sivil toplum örgütü⁷ ve yaklaşık 2,4 milyon insan⁸ tarafından bireysel olarak desteklense de BM Güvenlik Konseyi'nin konuyla ilgili bir karar alması üye ölkelerin anlaşmazlıkları dolayısıyla ancak 1 Temmuz 2020 itibarıyla gerçekleşebilmiştir.

Bu doğrultuda, BM Güvenlik Konseyi, 1 Temmuz'da oybirliğiyle aldığı 2532 (2020) sayılı kararla, tüm silahlı çatışma taraflarını arka arkaya en az 90 gün boyunca uygulanacak kalıcı bir insani duraklamaya hemen katılmaya çağırır.⁹ Tüm bu çağrılara rağmen halen daha dünyanın farklı bölgelerinde çatışmaların yaşanmaya devam ettiğı veya durumun daha da kötüleştiğı durumlar yaşandığı görölmektedir. Avrupa Birliğı Güvenlik Çalışmaları Enstitüsü'nün (*Institute for Security Studies, ISS*) hazırladığı rapora yansıdığı üzere, Libya, Irak, Suriye, Kolombiya, Yemen, Mali ve Nijer'de silahlı grupların pandemi nedeniyle küresel düzeyde yaşanan karmaşadan faydalanarak avantaj elde etmeye çalıştığı; Kenya, Hindistan ve Honduras gibi ölkelerde pandeminin yarattığı sosyo-ekonomik sorunlar nedeniyle şiddetli sivil

⁵ A.g.e.

⁶ "Statement of support by 171 UN Member States, Non-Member Observer States, and Observers to the UN Secretary-General's appeal for a global ceasefire amid the COVID-19 pandemic", *ReliefWeb*, 22 Haziran 2020, <https://reliefweb.int/report/world/statement-support-171-un-member-states-non-member-observer-states-and-observers-un>.

⁷ #GlobalCeasefire, <https://www.globalceasefire.org/our-movement>.

⁸ BM Genel Sekreteri'nin küresel ateşkes çağrısına yönelik bireysel destek kampanyası, *Avaaz*, https://secure.avaaz.org/campaign/en/global_ceasefire_loc/.

⁹ United Nations Security Council, S/RES2532(2020), 1 Temmuz 2020, <http://unscr.com/en/resolutions/doc/2532>.

ayaklanmaların tetiklendiği veya Ukrayna, Sudan ve Libya gibi ülkelerde yürütülen barış görüşmelerinin sonlandığı veya kesintiye uğradığı belirtilmektedir.¹⁰ Pandemi nedeniyle yaşanan tüm bu etkilerin ne kadar süreceği ve boyutlarının ne olacağı sorularına dair tahmin yürütmek şu an için mümkün gözükmesine de gidişatin şu ana kadar olumsuz olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu olumsuz koşulların yarattığı etkinin başta az gelişmiş ve gelişmiş ülkeler olmak üzere, çatışma halindeki ya da çatışmadan etkilenmiş ülkelerdeki etkilerinin çarpan etkisiyle hissedildiğini söyleyebilmek mümkündür. Benzer şekilde çok sayıda ülkede kamplarda veya şehirlerde zorlu koşullar altında yaşayan sığınmacı ve göçmenler için de durumun iç açıcı olmadığı görülmektedir. Pandemi döneminde cinsiyete dayalı şiddet, dışlama, haklara erişimin kısıtlanması vb. riskler de başta kadınlar, gençler ve kız çocukları olmak üzere toplumlarda daha kırılgan olarak görülen grupları da derinden etkilemiştir. Her ne kadar gençler ve çocuklar diğer yaş gruplarıyla kıyaslandığında pandemiden daha az etkilenmiş görünse de pandemi nedeniyle yaşanan sorunlar bu gruplar üzerindeki etkinin olumsuz olmasını beraberinde getirmiştir.

Dünya Üzerinde Artan Eşitsizlikler: Az Gelişmiş veya Gelişmekte Olan Ülkeler ile Çatışma Bölgeleri

Pandeminin gelişmiş ülkelerde yarattığı sorunların az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler için daha yıkıcı olduğu daha pandeminin hemen başında ortaya çıkmıştır. Bu ülkeler her ne kadar olağanüstü hal ilanı, karantina, dolaşımın kısıtlanması, sosyal mesafe, ülke çapında kapatma vb. tedbirler alsalar da bu ülkelerde nüfusun önemli bir kesiminin hayatlarını sürdürebilmek için günlük gelirlerine ihtiyaç duyması söz konusu ülkelerde gelişmiş ülkelerdekine benzer karantina önlemlerinin alınmasını da zorlaştırmıştır.¹¹ Zayıf ekonomileri ve kırılgan finansal durumları nedeniyle bu ülkelerde pandeminin yaratacağı etkileri giderebilmek amacıyla BM, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (*International Monetary Fund*, IMF) bahse konu ülkelere yardımcı olabilecek fonlar açıklamışlardır. Pandeminin sağlık, sosyal ve ekonomik etkileri bir arada göz önüne alındığında, “İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana yaşanan en ağır kriz” olarak nitelenen COVID-19 pandemisine yönelik BM ve kuruluşlarının başlattığı yardım ve uygulamaları genel olarak üç başlık altında toplayabilmek mümkündür:

- **Dayanışma Müdahale Fonu (*Solidarity Response Fund*):** Dünya Sağlık Örgütü, Birleşmiş Milletler Vakfı ve ortakları acil sağlık ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla bağış

¹⁰ Katarina Mustasilta, “From Bad to Worse? The impact(s) of COVID-19 on conflict Dynamics”, *European Union Institute for Security Studies Conflict Series*, Brief 13, Haziran 2020, <https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Brief%2013%20Covid%20and%20conflict.pdf>.

¹¹ “Statement of the least developed countries on COVID-19”, *UN-OHRLS*, 28 Nisan 2020, <http://unohrls.org/custom-content/uploads/2020/05/Statement-of-LDCs-on-COVID-19-Broader-FINAL.pdf>.

kampanyasını hayata geçirdi.¹²

- **İnsani Müdahale Planı (*Humanitarian Response Plan*):** BM dünyanın en yoksul ülkelerinde COVID-19 pandemisiyle mücadeleyi desteklemek üzere 2 milyar dolarlık küresel insani müdahale planını devreye soktu.¹³
- **Birleşmiş Milletler COVID-19 Yanıtı ve Toparlanma Fonu (*UN COVID-19 Response and Recovery Fund*):** BM kuruluşlarını kapsayan fon, düşük ve orta gelir seviyesindeki ülkelerin hızlı toparlanmalarını hedeflemektedir.¹⁴

Pandeminin gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere etkisi bir yana, çatışma halindeki veya çatışmadan etkilenmiş ülkelerin karmaşık durumu pandeminin patlak vermesiyle daha da kötüleşmiştir. Halihazırda sağlık hizmetinin bulunmadığı veya yetersiz olduğu bölgelerde yaşanan çatışmalar ekonomik, sosyal, güvenlik ve fiziksel alt yapının daha da tahrip edilmesine neden olurken, çatışmanın yarattığı risklerden başta kadınlar, gençler, çocuklar vb. gruplar doğrudan etkilenmiştir. Uluslararası dolaşım kısıtlarının olduğu bir ortamda insani yardımlar kesintiye uğrarken, çatışmalar nedeniyle insani yardımların gerekli yerlere ulaştırılması konularında da ciddi engeller yaşanmaktadır. 2019'da Demokratik

Kongo Cumhuriyeti'nde patlak veren Ebola salgınına müdahale sırasında, BM Barışı Koruma güçlerinin desteğine rağmen Dünya Sağlık Örgütü ve uluslararası sivil toplum örgütleri silahlı milis güçlerin müdahaleleri nedeniyle pandemiden etkilenen bölgelere ulaşamazken zaman zaman doktorlar ve sağlık hizmetlerine yönelik doğrudan saldırılar gerçekleşmiştir.¹⁵ Söz konusu sorunlar bu bölgelerde hem pandeminin yarattığı etkinin tam olarak anlaşılmasına hem de pandemiyle mücadelede ciddi sıkıntılara neden olmaktadır.

Çatışan tarafların insani boyutu görmezden geldiği bugüne kadar çatışma bölgelerinde hayatını kaybeden, yerinden edilen veya başka bir ülkeye sığınan/göçen insanların sayılarıyla net bir şekilde ortadayken, pandemi döneminde bu sayıların daha da artacağı tahmin edilmektedir. Bu konuya odaklanan çalışmalar, pandemi nedeniyle Suriye'de çatışmanın şiddeti konusunda görece bir azalma yaşansa da Libya ve Yemen gibi ülkelerde çatışmanın şiddetinin arttığı ve durumun insani boyutunun da derinleştiği tescil edilmiştir.¹⁶ Bu çerçevede giriş bölümünde belirtilen BM Genel Sekreteri Guterres'in küresel ateşkes çağrısı ve bu yönde BM Güvenlik Konseyi'nin destekleyici kararı önemli olmakla birlikte çatışmaları sona erdirmeye konusunda sınırlı bir etkisi olduğu görülmektedir.

¹² *COVID-19 Solidarity Response Fund*, World Health Organization, <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/donate>.

¹³ *Global Humanitarian Response Plan COVID-19*, United Nations, Nisan-Aralık 2020, <https://www.unocha.org/sites/unocha/files/Global-Humanitarian-Response-Plan-COVID-19.pdf>.

¹⁴ *The Secretary-General's UN COVID-19 Response and Recovery Fund*, United Nations, April 2020,

<https://unsdg.un.org/resources/secretary-generals-un-COVID-19-response-and-recovery-fund>.

¹⁵ "COVID-19 and Conflict: Seven Trends to Watch", *International Crisis Group*, 24 Mart 2020, <https://www.crisisgroup.org/global/sb4-COVID-19-and-conflict-seven-trends-watch>

¹⁶ Bülent Aras ve Devin Patrick Brown, "COVID-19 and Civil Conflict: The Cases of Syria, Libya and Yemen", Ağustos 2020, s. 9. <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20200824-21081688.pdf>.

Çatışmalar nedeniyle yaşanan sorunlara ek olarak pandeminin getireceği yeni sorunlar çatışmalar için daha elverişli bir ortamın da oluşmasına neden olmuştur. Alpaslan Özerdem'in ifadesiyle, uluslararası toplumun odağı tamamen pandemiye kayarken, küresel sorunların görmezden gelinmesine ve bu sorunlara ayrılan fonların gelişmiş ülkelerin kendi sorunları için kullanılmasına neden olmuştur. Bu nedenle özellikle güvenlik, çatışma ve barış inşası konularına yönelik ilgi kaybı ile finansal zorluklar yaşanmaya başlamış ve bunun artarak devam etmesi beklenmektedir.¹⁷ BM'nin Küresel İnsani Müdahale Planı'na göre, 2020'nin başlangıcında küresel düzeydeki insani ihtiyaçlar 30 milyar dolar seviyesindeydi ve 168 milyon kişi insani yardıma ihtiyaç duymaktaydı. Bu ihtiyaçlar rekor seviyede artarak 405,9 milyon ihtiyaç sahibinden sadece 249,6 milyona yardım için dahi 40 milyar dolara yükselmiştir.¹⁸

Tüm bu genel sorunlar ülkeler genelinden gruplar ve bireyler özeline indiğinde ise COVID-19'dan hassas ve kırılgan grupların daha fazla etkilendiği görülmektedir. Söz konusu gruplar içerisinde kadınlar, gençler, çocuklar, sığınmacı ve göçmenler, engelli bireyler, kronik hastalığa sahip olanlar ve gebeler sayılabilir.

COVID-19'un Sığınmacı ve Göçmenlerin Güvencesiz Yaşamına Etkileri

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (*United Nations High Commissioner for Refugees, UNHCR*) verileri incelendiğinde,¹⁹ dünya üzerinde 2019 sonu itibarıyla dünya çapında 79,5 milyon kişinin zorla yerinden edilmiş ve 30 milyonun üzerinde kişinin ise mülteci veya sığınmacı durumda olduğu, daha vahimi, bu kişilerin yüzde 38 ila 43'ü 18 yaşın altındaki çocuklardan oluştuğu görülmektedir. Zorla yerinden edilmiş kişilerin %68'i Suriye, Venezüella, Afganistan, Güney Sudan ve Myanmar kaynaklı kişilerden oluşurken, Türkiye resmi rakamlara göre 3,6 milyon kişiyle dünyada en çok sığınmacı ve göçmeni bünyesinde barındıran ülke konumundadır. Bu çerçevede, konunun Türkiye özelinde incelenmesi dünyanın diğer bölgelerinde sığınmacı ve göçmenlerin yaşadığı sorunlara ışık tutabilmek açısından önemli olacaktır.

Türkiye özelinde ve Suriyeliler bazında incelendiğinde, Suriyeli sığınmacı ve göçmenlerin %97-98'sinin kamplar dışında şehirlerde yaşadığı²⁰ ve sosyo-ekonomik statüsü çok düşük olan bu kişilerin pandemiden de en çok etkilenen kırılgan gruplar arasında olduğu görülmektedir. Özellikle salgından daha çok etkilenen büyük şehirlerde kalabalık gruplar halinde ev ortamında yaşamaları nedeniyle iyi hijyen koşullarını sağlayamadıkları, COVID-19 nedeniyle temel ihtiyaçlarını karşılamakta ve geçim kaynaklarına erişimde güçlük çektikleri bilinmektedir.²¹

¹⁷ Alpaslan Özerdem, Global Akademi Konuşmaları, 22 Ekim 2020, <http://www.uikglobalacademy.com/tr/podcasts/>.

¹⁸ *Global Humanitarian Response Plan COVID-19*, s. 105.

¹⁹ The UN Refugee Agency, <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>.

²⁰ Deniz Şenol Sert, Global Akademi Konuşmaları, 22 Ekim 2020, <http://www.uikglobalacademy.com/tr/podcasts/>.

²¹ Kemal Kirişçi ve Başak Yavcan, "As COVID-19 worsens precarity of refugees, Turkey and EU must work together", *Brookings Institute*, 11 Haziran 2020,

Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği'nin (SGDD-ASAM) pandeminin başlarında yürüttüğü bir anket çalışmasına göre, ankete katılan sığınmacı ve göçmenlerin %63'ü gıdaya ulaşmakta, %53'ü ise temel hijyen gereksinimlerini karşılamakta zorluk çekmekte, en çok da kiralarnı, faturalarnı ve temel ihtiyaç malzemelerini ödemekte zorlandıklarını ifade etmişlerdir.²²

Sığınmacı ve göçmenlerin Türkiye'de geçici koruma statüsüne sahip olmaları nedeniyle sağlık ve eğitim gibi bir takım kamu hizmetlerine erişimleri olsa da pandemi dolayısıyla bu konularda sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Pandemiyle birlikte başlayan uzaktan eğitim uygulaması halihazırda toplumun düşük gelire sahip kesimlerinde sorunlara neden olurken, sığınmacı ve göçmen çocuklarının bu sıkıntıları daha derinden yaşadığı tespit edilmiştir. Sığınmacı ve göçmenler arasında çocukları bir okula kayıtlı bulunan kişilerin %48'i çocuklarının teknik ve teknolojik imkansızlıklar nedeniyle uzaktan eğitim imkanından faydalanamadığını bildirmişlerdir.²³ Kademeli olarak yüz yüze eğitime geçişle birlikte sığınmacı ve göçmenlerin durumlarında iyileşmeler yaşanabileceği göz önünde bulundurulsa da özellikle kız çocuklarına yönelik okul bıraktırma eğiliminin dünya çapında arttığı da bilinen bir gerçektir. Bu bağlamda sığınmacı ve göçmen gruplarındaki durumu ortaya koyacak araştırmaların devam etmesi bahse konu kişilerin topluma uyumu konusunda önem arz etmektedir.

<https://www.brookings.edu/blog/order-from-chaos/2020/06/11/as-COVID-19-worsens-precarity-for-refugees-turkey-and-the-eu-must-work-together/>.

²² Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (2020), *COVID-19 Salgınının Mülteciler Üzerindeki Etkileri*, s. 13, <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/76640>.

Benzer şekilde sağlık hizmetlerine erişimde kesintiler yaşandığı belirtilse de buradaki temel nedenin evden çıkamama durumu veya sağlık kurumunun kapalı olabileceği algısından kaynaklandığı tespit edilmiştir.²⁴

Pandeminin ekonomide yarattığı sorunlar halihazırda büyük bir kısmı günlük işlerde ve kayıt dışı çalışan sığınmacı ve göçmen gruplarının geçim kaynaklarına da ciddi bir darbe vurmuştur. SGDD-ASAM raporunda ortaya koyulduğu üzere, "COVID-19 salgını kapsamında alınan önlemler öncesinde ankete katılan kişilerin sadece %18'i çalışmazken, Mart sonrasında bu oran %88'e çıkmıştır."²⁵ Ülke genelinde sokağa çıkma yasaklarının kaldırılmasıyla birlikte gerek sağlık hizmetlerine gerekse de kayıtlı/kayıt dışı gündelik işlere erişimde kısmi iyileşme sağlansa da özellikle pandemi nedeniyle toplumdaki eşitsizliklerin derinleşmesi, çok sayıda sektör ve iş yerinin kapanması bu konudaki olumsuz etkilerin giderilmesinin orta ve uzun vadeye yayılacağını düşündürmektedir.

Sığınmacı ve göçmenlerin istihdam, eğitim ve sağlık konusunda karşılaştığı sorunlara ek olarak, iltica ve statü başvurularında da birtakım sorunlar yaşanmıştır. Özellikle pandeminin ilk aylarında, diğer devlet kurumları gibi "Göç İdaresi Genel Müdürlüğü çalışma saatleri de azaltılmış ve kayıt işlemleri, iltica başvurularının incelenmesi ve mülteci statüsünün verilmesi gibi birçok önemli faaliyet" de durdurulmuştur ve sadece acil durumlarla ilgilenilmiştir.²⁶

²³ A.g.e., s. 16.

²⁴ A.g.e., s. 22.

²⁵ A.g.e., s. 14.

²⁶ Derya Özkul, "COVID-19 Salgını ve Sonrası İçin Düzensiz Göçmen, Sığınmacı ve Mültecilere Yönelik Politika Önerileri",

Yukarıda Türkiye özelinde sıralanan sorunların dünya genelinde yaşanan sorunlara da ayna tuttuğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim en fazla sığınmacı ve göçmeni bünyesinde barındıran ülke olarak Türkiye’de yaşanan sorunlar diğer ülkelerde de farklı boyutlarda etkisini hissettirmiştir. Sığınmacı ve göçmenlerin pandemiden ne kadar etkilendiğine dair net bir istatistik olmamakla birlikte, UNHCR’ın Eylül 2020 itibarıyla yayınladığı bir raporda 97 ülkeye yayılmış durumdaki 30 milyon mülteciye sadece 21,000’inde COVID-19 vakasının tespit edildiği belirtilmiştir.²⁷ Bu rakamın düşüklüğünü özellikle kamplarda test yapılmaması veya çok yeni başlanmasıyla açıklayabilmek mümkündür. Türkiye’dekine benzer şekilde, Norveç Mülteci Konseyi’nin (*Norwegian Refugee Council*) yürüttüğü bir araştırmada da 2020 yılının Mart ayından bu yana yerinden edilmiş veya çatışmadan etkilenmiş kişilerin yüzde 77’sinin işlerini ve gelirlerini geçici veya tamamen kaybettiği bildirilmiştir.²⁸ Özellikle pandemi döneminde ülkeler doğrudan kendi vatandaşlarının sorunlarına odaklanırken, göçmen ve sığınmacıları önceleyen politikalar geliştirme konusu ise ikincil planda kalmıştır. Ayrıca küresel çapta yoksulluğun artması bu kişilere yönelecek yardımların da sınırlandırılmasını beraberinde getirmiştir.

İstanbul Politik Araştırmalar Enstitüsü ve Friedrich-Ebert-Stiftung Türkiye Temsilciliği Politika Raporu, Eylül 2020, s. 9, https://d4b693e1-c592-4336-bc6a-36c134d6fb5e.filesusr.com/ugd/c80586_390a03e9b49b4bb7a609d0a3d0f615c1.pdf.

²⁷ “UNHCR COVID-19 Preparedness and Response”, *UNHCR*, 25 Eylül 2020, https://reporting.unhcr.org/sites/default/files/25092020_UNHCR%20Global%20COVID-19%20Emergency%20Response.pdf.

Pandeminin Kadın ve Çocuklar Üzerindeki Etkileri

COVID-19 pandemisinde enfekte olanlar ve hayatını kaybedenler arasında erkeklerin sayısının daha fazla olması, kadınların ve çocukların bağışıklık sistemlerinin daha dayanıklı olduğu dolayısıyla bu grupların salgından daha az etkilendiği tartışmalarını da beraberinde getirmiştir.²⁹ Halbuki pandemi toplumdaki eşitsizlikleri daha da derinleştirdiği, kadın ve çocukların salgından farklı şekillerde ve erkeklerle kıyaslandığında daha olumsuz şekilde etkilendiği bu konuda hazırlanan raporlarda net bir şekilde ortaya konulmuştur. Özellikle Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu’nun (*United Nations Population Fund - UNFPA*) yaptığı projeksiyonlar incelendiğinde, olumsuz tablo daha net şekilde anlaşılabilmektedir. Buna göre, istenmeyen gebeliklerdeki artış, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde yaşanacak gerilemeler ile çocuk yaşta evliliklerdeki artış öncelikli sorun alanları olarak tespit edilmiştir.

UNFPA tarafından hazırlanan rapora göre kadın ve kız çocuklarını bekleyen riskler şunlardır:³⁰

- Düşük ve orta gelirli 114 ülkedeki 47 milyon üzerinde kadının, sokağa çıkma yasaklarından

²⁸ Daniel Gorevan, “Downward Spiral: The Economic Impact of Covid-19 on Refugees and Displaced People”, *Norwegian Refugee Council*, 21 Eylül 2020, s. 3.

²⁹ Sertaç Aktan, “COVID-19’a kadınlar erkeklerden neden daha dayanıklı? Bilim insanları açıklıyor”, *Euronews*, 27 Nisan 2020, <https://tr.euronews.com/2020/04/27/koronavirus-COVID-19-kadınlar-daha-dayanıklı-peki-erkekler-neden-daha-kolay-oluyor>.

³⁰ “COVID-19 Salgınının Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddeti, Kadın Sünnetini ve Çocuk Yaşta Evliliği Sona Erdirme Çabaları ile Aile Planlaması Üzerindeki Etkisi”, *UNFPA Ara Dönem Teknik Bilgi Notu*, 27 Nisan 2020, <https://turkey.unfpa.org/sites/>

veya hizmetlerine erişimde kaynaklanan aksaklıklar nedeniyle modern doğum yöntemlerini kullanamayacağı tahmin edilmektedir. Bu çerçevede sokağa çıkma yasaklarının devam edeceği her 3 ay için en az 2 milyon veya daha fazla kadının doğum kontrol yöntemlerini kullanamayacağı, 6 ay devam etmesi halinde ise istenmeyen gebelik vakalarının 7 milyon kadar artması beklenmektedir.

- COVID-19 salgını nedeniyle 2030 yılına kadar toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti sonlandırmaya yönelik kaydedilen ilerlemede üçte bir oranında gerilemeye neden olacağı öngörülmektedir. Özellikle sokağa çıkma yasağının devam ettiği her 3 ay için toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakalarına 15 milyon yenisinin daha ekleneceği, 6 ay devam etmesi halinde ise bu sayının 31 milyona kadar artması beklenmektedir.
- Salgının benzer şekilde çocuk yaşta evliliği sonlandırma yönündeki çabaları da kesintiye uğratacağı ve 2020-2030 yılları arasında önlenebilecek toplam 13 milyon çocuk yaşta evliliğe yol açacağı beklenmektedir.

Bu sorunlara ek olarak pandemi yoksullukla mücadele konusundaki çabaları da olumsuz etkilemiştir. Dünya Bankası'nın tahminlerine göre, ulusal düzeyde uygulanan karantinalar ve küresel ölçekte yaşanan ekonomik çöküş en az 49 milyon insanı aşırı yoksulluğa mahkûm ederken,

bu alanda son yıllarda elde edilen tüm kazanımların da kaybedilmesine neden olmuştur.³¹ Bu aşırı yoksullaşmanın yaratacağı etkileri kadın ve kız çocuklarının yoğun şekilde hissedecek grupta olacağı beklenmektedir. Kadın istihdamının yüzde 70'inin herhangi bir sosyal güvence, sigorta veya mali teşvik vb. erişim imkânı bulunmayan kayıt dışı ekonomiye bağlı olduğu düşünüldüğünde tablo daha net şekilde ortaya çıkmaktadır.³² Toplumsal cinsiyet bakış açısıyla kadınlar, sığınmacı ve göçmenler gibi pandemi döneminde ilk işten çıkarılan gruplar arasında yer alırken, kadınların pandemiyle birlikte evlerde iş yüklerinin arttığının da altını çizmek gerekmektedir. Ayrıca ülke çapında yaşanan kapanma dönemlerinde şiddete maruz kalan kadınların sığınma evlerinden ve sosyal danışmanlık hizmetlerinden yararlanamaması da bir diğer soruna işaret etmektedir. Gelişmişlik düzeyine bakılmaksızın tüm bu sorunların hemen her ülkede kadınları etkilediği gerçeği ise pandemi döneminde basına yansıyan haberlerden açıkça görülmektedir.

Gerek ekonomi gerekse toplumsal cinsiyet konusunda yaşanan söz konusu ciddi eşitsizlikler, UNFPA'nın raporlarında dikkat çekilen çocuk yaşta evlilikler için de olumsuzlukları bünyesinde barındırmaktadır. Özellikle yüz yüze eğitim imkanlarının ortadan kalktığı veya azaldığı bir ortamda kız çocuklarının okullaşma oranda ve uzaktan eğitime katılım oranında düşüşler yaşanacağı ve bunun çocuk evlilikleri, erken yaşta gebe kalma vb. riskleri tetiklemesi de beklenmektedir.³³ Nitekim, 2013 ve 2016 yıllarında Afrika'yı etkisi altına alan Ebola salgını

default/files/pub-pdf/COVID-19un_Dunyaya_Etkileri_Arastirma_Raporu.pdf.

³¹ "COVID-19 Is Undoing Years of Progress in Curbing Global Poverty", *The Economist*, Mayıs 2020.

³² *Global Humanitarian Response Plan COVID-19*, s. 5.

³³ Selen Örs Reyhanoğlu, Global Akademi Konuşmaları, 22 Ekim 2020, <http://www.uikglobalacademy.com/tr/podcasts/>.

dönemine ilişkin somut veriler incelendiğinde, örneğin Sierra Leone’de hayatın ağır ölçüde kesintiye uğradığı köylerde 12-17 yaşındaki kız çocuklarının okula kayıt oranı yüzde 50’den 34’e düşmüştür; aynı yaş aralığındaki kız çocuklarının gebe kalma olasılığı Ebola’dan ağır zarar gören köylerde diğerlerine kıyasla yüzde 11 oranında yükselmiştir.³⁴

Yüz yüze eğitime ara verilmesinin çocuklara ilişkin yarattığı sorunlar arasında güvenli ve besleyici gıdalara erişimdeki sıkıntılar, ruh sağlığı vb. konular da dikkat çekmektedir. UNICEF’in raporunda vurgulandığı üzere, 143 ülkede okul yemekleri sayesinde besleyici ve güvenli gıdalara erişebilen 368,5 milyon çocuğun pandemi döneminde bu imkândan mahrum kalması beklenmektedir.³⁵

Salgın sürecinde kadınları ve kız çocuklarını derinden etkileyen bu sorunların özellikle çatışma halindeki veya çatışma sonrası dönemlerde kırılganlık ve hassasiyetleri daha da arttığını tahmin etmek zor değildir. Barış ve çatışma kapsamında düşünüldüğünde farklı sorunların varlığından söz edebilmek mümkün olabilmektedir. BM Güvenlik Konseyi’nin 1325 (2020) sayılı ve “*Kadın, Barış ve Güvenlik*” başlıklı kararıyla barışın tesis edilmesi ve çatışmanın önlenmesi süreçlerinde kadınların etkin katılımının önü açılmış ve bu konularda ciddi mesafe kat edilmiş olsa da salgın nedeniyle kadınların bu konuda da birtakım sorunlar yaşadığı görülmektedir. Kadın grupları ve örgütleri çatışmanın önlenmesi ve barışın sağlanması konusunda önemli görevler üstlenirken, Güney Sudan’da görüldüğü üzere salgın nedeniyle kadınların “barış

inşacıları” olarak bugüne kadar elde ettikleri kazanımlarda gerilemeler yaşanmıştır. Özellikle barış süreçlerinin çevrimiçi ortamda yürütülmesi, bu süreçlere katılım sağlayan kişi ve grupların sayısını arttırabilecekken; Güney Sudan’da kadınların katılımının ve süreci gözlemlemelerinin önüne geçilmesine neden olmuştur.³⁶ Kadınların 20 yıl içinde barış ve güvenlik konusunda kazanımlarının salgın sürecinde etkilenmemesi, kadınların çatışmaların önlenmesi ve barış inşası süreçlerine aktif katılımının sektöre uğramaması için gerekli adımların atılması gerekmektedir.

Pandeminin Gençlere Yönelik Etkileri

COVID-19 salgınından ciddi şekilde etkilenen bir diğer grup da gençler olmuştur. Gençlerin sosyal, siyasi ve ekonomik rolleri salgın öncesinde dahi içinde yaşadıkları toplumlar tarafından görmezden gelinirken, salgınla birlikte gençlerin yaşadığı veya onları bekleyen sorunlarda da olumsuzluklar yaşanmaya başlanmıştır. Gençler denildiğinde hangi kategorideki insanların bu gruba girdiği başta olmak üzere, gençlere yönelik bakış açıları uzunca süredir literatürde tartışılan konular arasındadır. Salgın döneminde ise bu kişilerin nasıl etkilendiğini anlayabilmek için kısaca bu iki konuya değinmekte fayda vardır. Çocuk ve yetişkin olarak tanımlanan kişiler arasında sıkışıp kalan, zaman zaman her iki grup içerisinde de anılabilen gençleri tanımlamak için en sık başvurulan yöntem belli yaş gruplarındaki kişileri genç olarak tanımlamaktır. Bu çerçevede,

³⁴ “COVID-19 Salgınının Çocuklar Üzerindeki Etkileri”, *UNICEF Politika Raporu*, 15 Nisan 2020, s. 14.

³⁵ A.g.e., s. 3.

³⁶ Njoki Kinyanjui ve Louise Olsson, “The COVID-19 Crisis Spotlights Criticality of Women’s Participation and UNSCR 1325: A Policy-Research Exchange”, *The Peace Research Institute Oslo (PRIO)*, 23 Haziran 2020, s. 4-5.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin milat niteliğindeki 2250 (2015) sayılı ve “*Gençlik, Barış ve Güvenlik*” başlıklı kararında ulusal ve uluslararası düzeylerdeki farklı tanımlamalar olabileceği kabul edilmekle birlikte 18-29 yaş aralığındaki kişiler genç olarak tanımlanmaktadır.³⁷ Bu tanımlama, özellikle erken yaşta evlenmeye mecbur bırakılan ve yaşları kategorik olarak bu tanımlamalara uysa da genç olarak görülmeyen kişileri veya kadınları görmezden gelmektedir.³⁸ Bir diğer sorun ise gençlerin homojen bir grup olarak ifade edilmesidir fakat gençler ırk, dil, din, sınıf, etnik köken, siyasi tercihler vb. farklılıkları nedeniyle oldukça heterojen bir gruptur. Her ne kadar bünyesinde çeşitli sorunları barındırsa da konuyu daha anlaşılabilir kılmak açısından bu tür genellemelere sıklıkla başvurulduğunu belirtmek gerekmektedir.

Gençlere yönelik bir diğer önemli konu ise gençlere yönelik bakış açılarıdır. Özellikle barış ve çatışma konularında gençlere yönelik hâkim bakış açısını ilk ikisi olumsuz ve üçüncüsü olumlu olacak şekilde üç grupta özetleyebilmek mümkündür: 1) sorun çıkartan, saldırgan ve agresif, 2) korunmaya muhtaç, hassas ve kırılgan ve 3) değişim aktörleri. Bu bakış açılarından bazılarının COVID-19 salgınıyla birlikte gençlere yönelik özellikle medya ve siyasetçiler tarafından üretilen yeni yorumlarla benzerlikler gösterdiği görülmektedir. Şöyle ki gençler salgın döneminde sorumsuz davranışları ve sosyal mesafeyi göz ardı etmeleri nedenleriyle virüsün

yayılmasında etkili olan kişiler olarak resmedilmektedir. Diğer yandan da daha nadir görülen fakat daha olumlu olabilecek şekilde gençler virüse karşı “dirençli” bir grup olarak sağlık sektöründe değerli hale gelmişlerdir.³⁹

Pandeminin gençler üzerindeki somut etkileriyle ilgili olarak Uluslararası Çalışma Örgütü (*International Labour Organization* – ILO), pandeminin 18-29 yaş aralığındaki gençlerin, iş ve eğitim durumu, zihin sağlığı, hakları ve sosyal aktivizmlerine yönelik ilk etkilerini tespit edebilmek için yürüttüğü ve 112 ülkeden 12 binin üzerinde gencin katıldığı küresel anket çalışması bu konuda önemli bulgular ortaya koymaktadır.⁴⁰ Rapora göre, pandemiyle birlikte yüz yüze eğitimin kesintiye uğraması nedeniyle özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde her 8 gençten 1'i herhangi bir ders veya eğitime erişemez duruma gelirken;⁴¹ çocuklara yönelik etkilerin tartışıldığı bir önceki bölümde bahsedildiği üzere, okullarda güvenli ve besleyici gıdaya erişimde de ciddi oranda kesintiler meydana gelmiştir. Eğitimin yanı sıra salgın, genç işçiler ve kariyer planlaması yapmaya çalışan gençler için de ciddi olumsuzlukları beraberinde getirmiştir. ILO raporuna göre, pandemi öncesinde çalışan her 6 gençten 1'i (yüzde 17,4'ü) işsiz kalırken; çalışmaya devam eden gençlerin yüzde 23'ü çalışma saatlerinde (örneğin günde ortalama iki saat) ve yüzde 42'si ise gelirlerinde düşüş yaşandığını bildirmiştir.⁴² Eğitim ve istihdamda yaşanan sorunlara gençlerin yaşadığı sağlık sorunlarını da ekleyebilmek mümkün

³⁷ United Nations Security Council, S/RES/2250(2015), [https://undocs.org/S/RES/2250\(2015\)](https://undocs.org/S/RES/2250(2015)).

³⁸ Ali Altıok, Global Akademi Konuşmaları, 22 Ekim 2020, <http://www.uikglobalacademy.com/tr/podcasts/>.

³⁹ A.g.e.

⁴⁰ *Youth & COVID-19: Impacts on Jobs, Education, Rights and Mental Well-Being Survey Report*, International Labour Organization, 2020, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-ed_emp/documents/publication/wcms_753026.pdf.

⁴¹ A.g.e., s. 22.

⁴² A.g.e., s. 16.

olmaktadır, nitekim gençlerin yüzde 17'sinin depresyon ve kaygı sorunları yaşadığı rapor edilmektedir. Bu oranların hem eğitim hem de iş hayatı aynı anda etkilenen gençler arasında diğerlerine oranla daha yüksek olduğu da tahmin edilmektedir.⁴³

Pandemi nedeniyle ülkelerde yaşanan genel çaplı kapanma ve karantina uygulamaları toplumun hemen her kesiminde olduğu gibi gençlerin de kamu işlerine katılım, ibadet ve inanç özgürlüğü, siyasete katılım, protesto edebilme ve toplanma vb. haklara erişiminde gerilemelere neden olmuştur. ILO raporuna katılan gençlerin yüzde 33'ü kamu işlerine katılımlarının etkilendiğini belirtirken, yüzde 27'si ibadet ve inanç özgürlüklerini yaşamada sorunlar çektiğini ve yüzde 24'ü ise bilgiye erişim haklarının etkilendiğini rapor etmiştir. Burada rapor edilen sorunların gençler açısından neden daha önemli olduğu, normal zamanlarda dahi bu haklara erişim konusunda gençlerin toplumda yetişkinler tarafından engellemelere (siyasette temsiliyet, protesto etme hakkı vb.) maruz kaldığı düşünüldüğünde daha net şekilde anlaşılabilir. Karantina, kapanma ve olağanüstü hâl nedeniyle yaşanan gerilemelerin gençler açısından kalıcı olma riski olumsuz bir etki olarak varlığını korumaktadır.

Yukarıda ifade edilen konular gençlerin karşılaştığı etkileri somut şekilde ortaya koyarken, bu sorunların özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki gençleri daha derinden etkilediği ve etkileyeceği

değerlendirilmektedir. Özellikle genç nüfusun yoğun olduğu bu ülkelerde, istihdam ve eğitimde sorunlarla karşılaşacak gençlerin organize suç örgütleri, terör örgütleri, radikal gruplar vb. istismarına açık hale geleceği yönünde ve gençlere yönelik olumsuz bakış açısını destekleyecek yorumlar⁴⁴ ise gençlerin uluslararası alanda bugüne kadarki kazanımlarında da gerilemelere neden olacaktır. Pandemi nedeniyle artan eşitsizlikler ve toplumları derinden etkileyen sorunlar çok sayıda ülkede çatışma için daha bir elverişli ortam oluşturmuş durumdadır fakat bunu gençler üzerinden açıklamaya çalışma ve yorumlama eğilimi gençlere yönelik olumsuz bakış açısını tetiklemektedir. Gençlerin barışa mı, yoksa çatışmaya mı neden olduğu konusu, bölümün başında belirtildiği üzere, halen tartışmalı bir konu olmakla birlikte gençlerin toplumda oynadıkları rollerin çok çeşitli olması nedeniyle konu üzerindeki yapılacak genellemeler resmin tamamını görebilmeyi engellemektedir. Gençlere yönelik tüm olumsuz bakış açısına rağmen, çatışmaların önlenmesi ve çözülmesi ile çatışmadan etkilenmiş toplumlarda barış inşası süreçlerine bireysel veya toplu şekilde katkı sağlayan azımsanamayacak sayıda genç ve gençlik örgütü bulunmaktadır. Örneğin, çatışmadan etkilenen Nijerya'nın kuzey doğu bölgelerinde, gençlerin toplumu koruma, direncini arttırma ve çatışmanın toplum üyeleri üzerindeki etkilerinin azaltılabilmesi konusunda önemli roller üstlendikleri görülmektedir.⁴⁵ Dolayısıyla gençleri saldırgan ve sorun çıkartan bireyler olarak görmekten

⁴³ A.g.e., s. 28.

⁴⁴ Ghada Waly, "Post COVID-19 World: Contours, Pivot Points and Benefits of Multilateral Collaboration", *UN Office on Drugs and Crime*, 6 Temmuz 2020, <https://www.unodc.org/unodc/en/speeches/2020/ctweek-webinar1-060720.html>.

⁴⁵ "Entrenching Peace: Assessing Community Resilience and Peace-building Initiatives in Northeast Nigeria", *Security, Peace and Development*, Mart 2020, https://nextierspd.com/entrenching-peace-assessing-community-resilience-and-peace-building-initiatives-in-northeast-nigeria/?fbclid=IwAR3TW7_d0-tuN0ljv2OH9rHMiQo4LfalhXNROf60perbbgALbHJ7E1aiTk.

ziyade, onları değişim aktörleri olarak kabul etmek ve bu yönde atılacak adımlara dahil etmek, kalıcı ve sürdürülebilir bir barış ve güvenlik tesisi için önemlidir. Bu çerçevede, gençleri sorunun kaynağı olarak görme anlayışını temel alarak gençleri suçlamak yerine, onları bu duruma iten etkenlerin ortadan kaldırılması yönünde çaba sarf etmek gerekmektedir.

Son olarak, eğitime erişim haklarında yaşanan kesintiler çatışma ve şiddetin yoğun olduğu ülkeler özelinde düşünüldüğünde, okulların gençlere sağladığı koruma alanı ortadan kalkmış oldu. Ali Altıok'un ifade ettiği üzere, gençlerin barış inşasına katkıları ve sosyal uyum yönündeki katkıları okuldan başlayarak yayılmaktadır. Bu çerçevede, okulların kapanması gençlerin barış inşasına katılabilmesinde de yeni engeller ortaya çıkardı.

Pandeminin Etkilerinin Giderilebilmesi İçin Atılması Gereken Adımlar

Pandeminin etkileri az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere başlanarak daha özeldde hassas ve kırılgan olarak nitelenen gruplar üzerinden incelendiğinde gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde oldukça olumsuz bir tablo ortaya çıkmaktadır. Giriş bölümünde de belirtildiği üzere, söz konusu etkilerin yaşanan durumu tam ve net bir biçimde yansıtmaması özellikle kış aylarında pandeminin etkisini daha da arttıracığına yönelik öngörülerle birlikte düşünüldüğünde, bu olumsuz etkilerin daha uzunca bir süre dünya çapında hissedileceğini söyleyebilmek mümkündür. Tüm bu olumsuzluklara rağmen pandeminin etkisini ulusal ve

uluslararası düzeyde en aza indirebilmek amacıyla öncelikle uluslararası düzeyde işbirliğinin artırılmasından başlanarak üzere atılabilecek adımlar olduğu ortadadır. Bu adımları şu şekilde sıralayabilmek mümkündür:

Pandemi nedeniyle küresel eşitsizliklerin ve yoksulluğun artması, gelişmiş ülkelerde dahi pandeminin “güvenikleştirilmesi” nedeniyle yaşanan otoriterleşme eğilimleri, kırılgan ülkelerin durumlarının daha da kötüleşmesi vb. sorunlar dünyanın farklı bölgelerinde çatışma riskini artırmaktadır. Pandeminin ekonomik, sosyal, güvenlik ve sağlık alanları başta olmak üzere hayatın hemen alanında yarattığı etkilerin giderilmesi/hafifletilebilmesi ancak uluslararası toplumun işbirliğiyle mümkün olabilecektir. Bu çerçevede, sorunun çok boyutlu olduğunun bilincinde olarak, küresel olan bu sorunla mücadelenin de küresel çapta ve işbirliğini öne alacak şekilde çareler arayarak yürütülmesi gerekmektedir.⁴⁶ Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin pandeminin etkilerini atlatabilmesi ve aşı bulunduğunda buna erişiminin sağlanabilmesi sadece bu ülkelerde istikrarın sağlanmasına değil, genel olarak dünya çapında istikrar ve refah için önem arz etmektedir.

Birleşmiş Milletler, pandemi döneminde artan önemi ve liderliğini de kullanarak, diğer uluslararası örgütlerle de işbirliği yapmak suretiyle sorunların çözümünde etkin rol oynayabilir ve diplomatik müdahalelerde bulunabilir.⁴⁷ Dünyada halen devam eden veya yeni beliren çatışmaların giderilebilmesi amacıyla BM Güvenlik Konseyi'nin 2532 numaralı kararının etkin şekilde işletilebilmesi ve bölgesel örgütlerle (Afrika Birliği vb.) de koordinasyon sağlanmalıdır.⁴⁸ Bölgesel örgütlerin bu

⁴⁶ Alpaslan Özerdem, Global Akademi Konuşmaları, 22 Ekim 2020, <http://www.uikglobalacademy.com/tr/podcasts/>.

⁴⁷ A.g.e.

⁴⁸ A.g.e.

konuda aktif rol alması bu konuda iyileşmeleri de beraberinde getirebilecektir.

Sığınmacı ve göçmenlerin Türkiye özelinde sahip olduğu geçici koruma statüsü halihazırda bir takım mali ve sosyal yardımlara erişimini sağlıyordu. Pandemiyle birlikte alınan önlemler, söz konusu kişilerin bu yardımlara erişimlerinde kesintilere neden olmuştur. Sığınmacı ve göçmenlerin durumlarının iyileştirilebilmesi için bu konuda köklü bir değişiklik yapılarak insani yardım temelli programlardan, daha hak temelli programlara yönelmek gerekmektedir.⁴⁹ Sığınmacı ve göçmenlere yönelik “güvenleştirilmiş” söylemler toplumda bu kişilere yönelik bakış açısını olumsuz yönde etkilerden, yapısal sorunların kaynağı olarak bu kişilerin görülmelelerinin ve kendilerine yönelik hoşgörüsüzlüğün artmasına da neden olmaktadır. Bu kişilerin toplumda kalıcı olacağı düşünülürse, toplumun bu fikre hazırlanması ve bir arada yaşamın nasıl sağlanacağına dair somut politika önerilerinin hazırlanması gerekmektedir.⁵⁰ Pandemi sığınmacı ve göçmenlerin yaşadığı sorunların bir kez daha görünür olmasını sağladığı için toplumun genelini ilgilendiren bu konularda paydaşların da katılımıyla etkin politikalar üretilebilmesi mümkün olabilecektir.

Kırılgan gruplar özelinde pandeminin etkileri ve ortaya çıkan ihtiyaçların görünür hale gelmesi için bu konuda düzenli araştırmalar yürütülerek, müdahale planlarının hazırlanması gerekmektedir. 1971 yılından bu yana Türkiye’de kadın sağlığı, toplumsal cinsiyete dayalı

şiddetin önlenmesi, nüfus ve kalkınma ile insani yardım alanlarında kamudaki paydaşların yanı sıra, sivil toplum ve üniversitelerle birlikte somut çalışmalar yürüten UNFPA, COVID-19 pandemisinin etkilerinin analizi ve müdahale planlarının hazırlanması konusunda çalışmalar yapmıştır.⁵¹ Pandemi nedeniyle kırılgan grupların elde ettiği kazanımlarda da gerilemeler yaşandığı göz önünde bulundurularak, bu kişileri hedefleyecek çalışmaların yenilikçi yöntemlerin de kullanılarak desteklenmesi, sürdürülmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.⁵² Bölümün başında da belirtildiği üzere, bu alandaki faaliyetlerin yürütülmesi ve devamı için hem ulusal hem de uluslararası düzeyde işbirliklerinden faydalanmanın gerekliliği de ortadadır.

Gençlere yönelik olumsuz bakış açısının kırılması bugünden yarına gerçekleşebilecek bir durum olmasa da son yıllarda gençlerin aktif girişimleriyle uluslararası düzeyde elde edilen olumlu imajın gerilememesi için de birtakım çalışmalar yürütülmesi gerekmektedir. Bunun başında başta medya ve siyaset olmak üzere her alanda gençlere yönelik olumsuz söylem ve imajı destekleyecek paylaşımların azalması gelmektedir. Pandemide “en dirençli grup” olan gençleri pandeminin yayılmasını tetikleyecek kişiler olarak resmetmek yerine, gençlerin ulusal ve uluslararası alanda oynadığı olumlu rollere dikkat çekmek gerekmektedir. Pandemi sürecinde pek çok ülkede gençler, gıda dağıtımı, maske üretimi ve dağıtımı, dezenfektan üretimi, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde halkın virüs hakkında bilgilendirilmesi,

⁴⁹ Deniz Şenol Sert, Global Akademi Konuşmaları, 22 Ekim 2020, <http://www.uikglobalacademy.com/tr/podcasts/>.

⁵⁰ A.g.e. ve Murat Erdoğan, “Prof. Dr. Murat Erdoğan: Suriyeliler Nezdinde Aslında Kendi Aynamıza Bakıyoruz”, *Evrensel*, 23 Eylül 2020.

⁵¹ Selen Örs Reyhanoğlu, Global Akademi Konuşmaları, 22 Ekim 2020, <http://www.uikglobalacademy.com/tr/podcasts/>.

⁵² A.g.e.

toplumdaki farkındalığın artırılması, sosyal medyada konuyla ilgili oluşan bilgi kirliliğinin engellenmesi vb. gibi çok önemli görevler üstlendi ve üstlenmeye devam etmektedir. Birçok ülkede barışın tesisi ve çatışmaların önlenmesi konusunda çalışan -gençlerin de ağırlıklı olarak içinde yer aldığı- “barış inşacıları” (*peacebuilder*) bugüne kadar edindikleri deneyimleri pandemi sürecinde farklı yerlere rahatlıkla kanalize edebildiler. Halihazırda aktif olarak uluslararası kurum ve kuruluşlar ile sivil toplum örgütlerinde görev alan barış inşacıları kendilerine has yetenek ve kabiliyetleri, toplumla aktif iletişimleri vb. sayesinde hem güvenin tesis edilmesi hem de pandemiyle mücadelede ön saflarda yer alarak barışa karşı bir sempati oluşturmayı başarabilmiştir.⁵³ Gerek gençlere gerekse gençlerin de içinde yer aldığı barış inşacılarına yönelik olumsuz bakış açısı ve güvensizliğin kırılabilmesi için bu tür olumlu örneklerin görünür kılınması ile gençlerin toplum içinde talep ettikleri sosyal, ekonomik ve siyasi özne olmalarının önündeki engellerin kaldırılması için çalışılmalıdır. Bu noktada pandemi, radikal bir değişimin tetikleyicisi olarak değerlendirilebilir.

⁵³ Alpaslan Özerdem, Global Akademi Konuşmaları, 22 Ekim 2020, <http://www.uikglobalacademy.com/tr/podcasts/>.

GLOBAL ACADEMY, ULUSLARARASI İLİŞKİLER KONSEYİ DERNEĞİ DESTEĞİYLE
GELİŞTİRİLEN BİR DÜŞÜNCE PAYLAŞIM PLATFORMUDUR.

Uluslararası İlişkiler Konseyi (UİK) Derneği, Türkiye’de uluslararası ilişkiler çalışmalarının gelişimine katkıda bulunmak, ilgili alanlarda çalışanları bir araya getirmek ve çalışmalarını desteklemek amacıyla bir grup akademisyen, medya çalışanı ve dışişleri mensubu tarafından 2004 yılında tarihinde kurulmuştur. 2010 yılından beri *International Studies Association* (ISA) ortak kuruluşu ve 2016’dan beri de *Balkan Political Science Association* (BPSA) üyesi olan UİK, iki yılda bir düzenlediği *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları ve Eğitimi Kongresi* ile *Güvenlik Akademisi* ve *Dış Politika Akademisi* eğitim programlarını gerçekleştirmektedir. Uluslararası İlişkiler disiplininin Türkiye’deki gelişimine katkı yapmış öğretim üyelerine yönelik *Ustalara Saygı Ödülü* ile genç akademisyenlere yönelik *Teşvik Ödülü* veren UİK, başta *Uluslararası İlişkiler* dergisi ile *Güvenlik Çalışmaları* serisi olmak üzere kapsamlı bir yayım programı ile *Güvenlik Portalı* (GP), *Türkiye Barışı Koruma Veri Tabanı* (TÜBAKOV), *Kavram Avcıları* ve *Black Sea Young Reformers Fellowship* (BSYRF) projelerini hayata geçirmiştir.

UİK hakkında daha fazla bilgi almak için, lütfen **web sayfasını** (<https://www.uik.org.tr>) ziyaret ediniz.

Global Akademi Konuşmaları Serisi, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği tarafından desteklenmektedir.

Global Academy Talks Series are supported by the Heinrich Böll Stiftung Turkey Office.

© GlobalAcademy 2020

Bu çalışmanın telif hakları Global Academy’e ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; Global Academy’nin kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.